

Oponentský posudek diplomové práce Bc. Johany Breburdové *Předpony s-, z- v historickém vývoji češtiny*

Johana Breburdová vytkla za cíl své diplomové práce zmapovat sémantiku a zápis/psaní předpon *s-*, *z-* a *vz-* ve vývoji češtiny v širším kontextu slovanských jazyků. Samotnou volbu tématu je nutno velice ocenit, i když je zároveň zřejmé, že se diplomantka nemohla dostat ke všem relevantním aspektům nesmírně široké a složité problematiky. Diplomová práce je teoretickým, vcelku hutným, avšak tvůrčím shrnutím poznatků sekundární literatury; není materiálovou analýzou, takže praktické výzkumy v této oblasti zůstávají výzvou např. pro další diplomanty, pokud ne pro autorku samu.

Diplomantka se nejprve zabývá funkcemi a genezí slovesné prefixace, vyrovnává se s různými přístupy k tématu, následně podniká krátký etymologický exkurz a nastiňuje situaci ve staroslověnině, v níž už dochází ke splývání ekvivalentů předpon *s-* a *z-*. V následujících třech klíčových kapitolách se věnuje daným předponám ve staré češtině a v češtině současné a shrnuje vybrané názory na jejich pravopis od Jana Blahoslava po Internetovou jazykovou příručku. Dále referuje o situaci v dalších slovanských jazycích s pochopitelným důrazem na jazyky západoslovanské. V závěru pak především uvažuje o vlivu pravopisné kodifikace na uživatele jazyka.

V kapitole „staročeské“ i „novočeské“ autorka podrobně dokumentuje významy příslušných předpon popsané a doložené v sekundární literatuře. Zde přesvědčivě prokazuje svou zběhlost v práci s odbornou literaturou a zároveň přínosnost takové komparace, když upozorňuje na nejednotnou kategorizaci významů v různých příručkách, když dokládá, jak různé příručky řadí ten který příklad ke zcela jiným kategoriím, a především když dospívá k přesvědčení o významovém spektru jako kontinuu (srov. s. 35).

Jak bylo řečeno, autorka z pochopitelných důvodů neprovádí vlastní excerpci. Jako zdroj příkladů užívá i velmi starou sekundární literaturu (viz s. 31 – Trávníček neměl na rozdíl od nás podobu na *z-* u dvou sloves doloženou, a tak přišel s komplikovaným vysvětlením, které je dnešním poznáním antikvováno). Tím, že redukuje své doklady na ty v sekundární literatuře již evidované, autorka radikálně prohlubuje už tak výběrovou doloženost starého jazyka (nezaznamenává-li žádné sloveso, kde by si v nové češtině u stejného významu konkurovaly všechny tři předpony, viz s. 44, odkazují ji na *s-/vz-/zpomínati* doložené v korespondenci Boženy Němcové). Vedle abstraktních pravidel o distribuci předpon, která si nárokují systémovou platnost, působí takto nadvakrát redukováný obraz úzu poněkud nepatřičně, ale tato nesrovnalost by neměla jednoduché řešení.

Je přirozené, že se autorka soustředí na období v literatuře lépe popsaná, tedy staročeské a novočeské, a střední češtinu nechává stranou. To lze přijmout, výzkum střední češtiny by byl vzhledem k účelům a rozsahu práce neúměrně složitý, přesto to čtenáře práce nepotěší. Daleko víc si však stýskám nad tím, že v 7. kapitole, shrnující poučky o psaní předpon, autorka vychází – s výjimkou Blahoslavovy *Gramatiky* a Štejerova *Žáčka* – pouze z několika málo sekundárních zdrojů, a ne z dalších jazykových příruček (snadno dostupných na stránkách Vokabuláře webového). Využívání sekundární literatury tady také snad způsobilo, že jsou Gebauerovy zásady pro psaní předpon hodnoceny jako málo přístupné pro běžného uživatele, když se podle mého názoru z velké části shodují se zásadami předchozími, které autorka hodnotí opačně (s. 52), a že byla u Pravidel 1957 bez zpochybňujícího komentáře převzata ideologická formulace o růstu počtu aktivních uživatelů (spisovného) jazyka (s. 54).

Podrobnější komentář zasluhuje sekundární literatura, již autorka prostudovala. Jedná se o reprezentativní výsek textů k dané problematice (byť by u některých témat samozřejmě bylo výhodné sáhnout k dalším pracím – např. u vidu to mohly být práce I. Němce a z novějších L. Veselého, T. Bergera apod.; u vzniku asimilace znělosti vedle Cejnarovy snad Luttererova; obecně u hláskosloví Komárkova místo Trávníčkovy). Oceňuji, že autorka sáhla i k textům novým a představila tak vedle sebe několik možných jazykovědných přístupů – v zásadě tradiční

mladogramatický, funkčně strukturní, snad poststrukturální (?) a díky Dickeymu také kognitivní – ten nejpatrněji na s. 25.

Jedna poznámka k zacházení s termíny: Jak bylo řečeno, autorka čerpá z textů různých autorů, tudíž se musí vyrovnávat s různým užitím (obsahem) termínů. Někdy to zvládá dobře (srov. pozn. 23 – *ingresivní* versus *inchoativní*), někdy hůře (*elativní význam* měl myslím být uceleněji vysvětlen dříve; *distributivní složeniny* na s. 17 jsou podle autorčina pojetí jistě *odvozeniny*; ingresivní význam lze myslím definovat neutrálněji než jako „začetí a vzplanutí děje“; vedle zažitého *významového odstínu* není nutné používat – snad k stylistické disimilaci? – *významové odstínění*, s. 37).

K formální stránce práce nelze nemít připomínky. Ty méně podstatné se týkají únosného množství překlepů v textu (několik chybějících čárek po vložení vedlejší věty, příklad *zdřímnout m. zdřímnout si* na s. 38, několik překlepů v 7. kapitole apod.), několika nešťastných vyjádření (*je ... doprovázen*, půvabný anakolut „Pokud jde o to, jaké vlivy působily na matení předpon *s-* a *z-*, jedním z nich byl i způsob zápisu vzhledem k výslovnosti.“, několik příliš expresivních adjektiv a sloveso *vypařit se* ‚zmizet‘) a nemalého množství formálních nedostatků v závěrečném seznamu literatury (rovněž práce citované a v seznamu literatury neuvedené – Shull, Słonski aj. – by bylo vhodné přiřadit k zdrojům, z kterých se cituje, pomocí „citováno dle“). Mezi omluvitelná přehlédnutí bych zařadil i interpretaci hornolužického slovesa *wzač* jako předponového (*wz-*).

Zásadní připomínka se týká práce s odbornou literaturou v 7. kapitole (jež, jak je vidět i z překlepů, zřejmě vznikala v chvatu): používáme-li formulace či parafráze jiných autorů, nestačí uvést odkaz na příslušné články hned za názvem kapitoly v podobě „(Porák 1979)“ apod., ale je třeba aspoň dodat upozornění typu „V této kapitole vycházíme z ...“, pokud už nemáme potřebu označit každou „vypůjčenou“ myšlenku! Drobná přeformulování nás této odpovědnosti nezbuavují. (In margine: I při parafrázích v jiných částech práce občas není zcela jisté, kdo „mluví“, např. u věty začínající „Některá z nich lze ovšem hodnotit“ na s. 21 není jasné, zda se jedná o hodnocení J. Breburdové, nebo M. Vajdlové.)

Protože mě obsah práce velice zaujal, mám k němu pět dotazů, přičemž při obhajobě chci slyšet odpovědi na libovolné tři z nich:

- Na základě jakého hlediska odlišíte skupiny a) a c) ve výčtu procesů vedoucích k variantnosti předpon na s. 28–29, tzn. kdy budou prefixy původní a kdy bude variantnost výsledkem paralelního odvozování?
- Vystačíme v kap. 5.2.5 při popisu stč. sloves *scěditi* ‚slít vodu‘ a *zcěditi* ‚přecedit tekutinu přes něco‘ a ‚cezením zbavit něco tekutiny‘ (kde se mimochodem rýsuje klasická novočeská polysémie typu *ořezat strom – ořezat větve ze stromu*) s adjektivy *polysémní* a *synonymní*? (Polysémní je přece i samotné *zcěditi*; jak / do jaké míry jsou obě slovesa synonymní?)
- Jednoduchý návod na řešení problematiky pravopisu daných předpon asi nelze dát, proto se zeptám, jak byste vyřešila psaní předpon u sloves, u kterých jsou povoleny obě podoby, tj. např. *s-/zjezdít*, *s-/zcestovat*?
- Kdybyste psala přehled významů daných novočeských předpon, zařadila byste k *vz-* význam prosté dokonavosti? (Srov. s. 39.)
- Je jazykový vývoj, případně vývoj kodifikace jazyka podle Vás teleologický? (Srov. formulaci ze s. 40: „V porovnání se staročeským stavem samozřejmě došlo k posunu, ale některé jevy, které způsobují nejasnosti v distribuci předpon, se ještě stále udržely.“)

Práci bylo opravdu radost číst, doporučuji ji jako podklad k obhajobě. Vzhledem k popsanému zacházení s cizími texty v kap. 7 a okrajově k dalším výše uvedeným nesrovnalostem ji navrhuji hodnotit jako *velmi dobrou*.